

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

МЯГКИХ ГАННА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 340.12 (477)

**ІДЕЯ ПРАВ ЖІНКИ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор **Дашковська Олена Ростиславівна**, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, професор кафедри теорії держави і права.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Бобровник Світлана Василівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, завідувач кафедри теорії права та держави;

– кандидат юридичних наук **Петришин Олег Олександрович**, Науково-дослідний інститут державного будівництва і місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, завідувач наукового сектору порівняльного правознавства.

Захист відбудеться «22» травня 2017 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.04 в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 84-а.

Автореферат розіслано «14» квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

К. В. Гусаров

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Протягом останніх десятиліть міжнародна спільнота виробила чіткі правові норми щодо заборони дискримінації, активного сприяння гендерній рівності та розширення прав і свобод жінки. В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, реалізація прийнятих норм залишається незадовільною. Жінки значно частіше за чоловіків потерпають від безробіття, продовжують нести «потрійне навантаження», поєднуючи найману працю, домашнє господарство і піклування про дітей в умовах зменшення кількості дитячих дошкільних установ, зниження рівня державної підтримки родин з дітьми. Ринок праці в Україні залишається гендерно сегрегованим (горизонтально і вертикально), типово «жіночі» професії є низькооплачуваними і непрестижними, продовжується фемінізація бідності.

Для сучасного розуміння концепції прав людини базовим є принцип рівності чоловіків та жінок. Подальше вдосконалення механізму захисту *human rights of women* пов'язане з вирішенням сучасних теоретичних проблем і практичних завдань, розв'язанню яких мають сприяти нові дослідження, переосмислення політико-правової спадщини України, зокрема стосовно питання прав жінки.

Важливим видається пошук шляхів подолання негативних наслідків реалізації попередніх концепцій, які штучно підміняли поняття «рівності» прав чоловіків та жінок їх «однаковістю». За радянських часів в Україні держава надавала жінкам можливість поєднувати найману працю з сімейними обов'язками, через що ідея рівності чоловіків та жінок на практиці виявилася завуальованою подвійною експлуатацією. Як наслідок, у суспільній свідомості виник і закріпився стереотип щодо декларативності положень законодавства щодо рівності прав чоловіків та жінок, розчарування у можливості фактичного забезпечення реальної рівності. Подолання цих стереотипів, упровадження гендерних аспектів у правотворчу та правореалізаційну діяльність держаних органів і органів місцевого самоврядування України є питанням соціальної справедливості, вирішення якого необхідне для забезпечення сталого суспільного розвитку.

У сучасній юридичній науці системних досліджень історичної генези політико-правової думки України кінця XIX – початку XX ст. стосовно питання правового статусу жінки в аспекті рівності і справедливості досі немає. Це й підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано на кафедрі теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах Державних цільових комплексних програм «Загальнотеоретичні проблеми правотворення та правозастосування в умовах формування правової держави» (номер державної реєстрації 0106U002283) та «Теоретичні проблеми розвитку державотворчих процесів та правової системи»

(номер державної реєстрації 0111U000969).

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого 8 вересня 2006 р., протокол № 1.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є порівняльна історико-правова характеристика ідеї прав жінки крізь призму принципів рівності та справедливості, втіленої у працях представників української і світової політико-правової думки другої половини XIX – початку XX ст., а також розвитку правового регулювання статусу жінки як чинника, що детермінував еволюцію розуміння прав жінки в Україні.

Для досягнення цієї мети вирішувалися такі завдання:

- розглянути правове становище жінки в Україні кінця XIX – початку XX ст. з огляду на принципи рівності і справедливості;
- охарактеризувати джерела, теоретичні засади, структуру та зміст ідеї прав жінки у досліджуваній період;
- розкрити розуміння прав людини у вітчизняній політико-правовій думці зазначеного періоду і визначити їх зв'язок з загальноєвропейськими досягненнями з урахуванням гендерного підходу;
- окреслити основні напрями розвитку політико-правової думки за досліджуваною проблемою;
- продемонструвати вплив основних теоретичних підходів на розвиток вітчизняного правового регулювання в сфері закріплення і реалізації прав жінки;
- обґрунтувати доцільність використання на сучасному етапі розвитку правової системи України гуманістичного потенціалу вироблених у минулому підходів до вирішення проблеми забезпечення рівноправності статей.

Об'єктом дослідження є ідея прав жінки, втілена у працях вітчизняних мислителів, законодавчих проектах і програмах політичних партій, а також зарубіжних працях стосовно розв'язання проблеми прав жінки.

Предмет дослідження становлять закономірності формування і розвитку ідеї прав жінки в українській політико-правовій думці кінця XIX – початку XX ст.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціально-наукових методів.

Дослідження ґрунтується на гендерному підході до розуміння поведінкових ролей та стереотипів як соціально детермінованих. У межах такого підходу заперечується біологічний детермінізм та есенціалізм у питаннях, що стосуються статі. Увагу зосереджено на тому, як право впливає на підтримання і відтворення жіночого і чоловічого у конкретному суспільстві. Ключовими є питання взаємозв'язку між правовим статусом жінки, державною владою,

суспільними інститутами, правовою ідеологією. Таким чином, гендерний підхід відкрив можливості для переосмислення понять правової і соціальної рівності.

Формально-юридичні методи забезпечили такі параметри пізнання політико-правової реальності, як логічна виваженість, відсутність внутрішніх суперечностей, інтегрованість пропозицій у систему норм і відносин, що вже діють у суспільстві. Застосовано принципи системного підходу, насамперед такі, як ідея цілісності системи (наприклад, соціуму в цілому, або мікрогруп на кшталт родини), яка виникає як результат поєднання різноманітних явищ, що набувають нових властивостей, відсутніх у ролі агрегатів; виявлення каналів взаємодії системи із зовнішнім середовищем; уявлення про життя системи як постійне оновлення та збереження.

Застосування аксіологічного методу дозволило з'ясувати залежність політико-правової сфери від ціннісної складової, основою якої в сучасному світі є ідеали справедливості, рівності та свободи. Антропологічний підхід з його акцентуванням уваги на людині та обґрунтуванням соціокультурної обумовленості правового статусу особистості також виявився плідним для даного дослідження. Синергетичний підхід уможливив виявлення тенденції еволюції політичної та правової систем України, акцентування уваги на тому, що зміни неможливо здійснити лише за рахунок цілеспрямованих зусиль, без урахування та використання діючих у системі процесів самоорганізації. Зважаючи на те, що правова реальність є знаковою системою, необхідне розуміння тих принципів і механізмів, на підставі яких відбувається тлумачення змістів. Використано також методи семіотики. Текстуальна форма джерел зумовила використання герменевтичних методів.

Наукова новизна одержаних результатів. Робота є першим в Україні комплексним дослідженням ідеї прав жінки в Україні кінця XIX – початку XX ст. через такі елементи, як принципи рівності та справедливості. Сформульовано й обґрунтовано наукові положення, які виносяться на захист:

уперше:

– охарактеризовано розвиток уявлень про права жінки у вітчизняній і західній політико-правовій думці крізь призму категорій рівності та справедливості; доведено, що ідея прав жінки в Україні за своїм змістом відповідала східноєвропейській політико-правовій думці, де увага приділялася усім видам прав жінки одночасно, на противагу західноєвропейській традиції права, яка зосереджувалась на окремих правах людини;

– встановлено, що питання прав жінки наприкінці XIX – початку XX ст. розглядалося відомими представниками української політико-правової думки як актуальне, але не першорядне, його вирішення пов'язувалося з розв'язанням інших гострих економічних і соціальних проблем – національних, релігійних, духовних тощо;

– доведено відсутність в Україні досліджуваного періоду впливового феміністичного руху

на кшталт суфражистського руху Великої Британії та США, що зумовило відставання українського суспільства у вирішенні проблем жіночої емансипації і мало негативні наслідки для подальшого правового регулювання гендерних відносин в Україні;

- аргументовано, що залучення соціально активних жінок до лав політичних сил, здійснюване представниками усіх напрямів політико-правової думки в Україні кінця XIX – початку XX ст. за допомогою декларування необхідності законодавчого закріплення відповідних прав, у перспективі мало негативний вплив на реалізацію прав жінки;

- встановлено, що Україна пішла шляхом правового закріплення пільг для жінки як засобів юридичної диференціації, спираючись на стандарти ООН, що відповідає поміркованому підходу до універсальності ідеї прав жінки при збереженні регіональних особливостей системи захисту прав людини;

- запропоновано розв'язання проблем реалізації рівноправності жінки в Україні за допомогою кардинального перегляду структури відносин між чоловіком і жінкою шляхом урахування гендерної складової під час реалізації здійснюваних в Україні реформ, а також забезпечення сталого гендерного інтегрування в усі сфери суспільного життя;

удосконалено:

- класифікацію напрямів політико-правової думки України щодо розуміння сутності прав жінки та оцінку ліберального, соціалістичного, націоналістичного та консервативного підходів до питання про роль жінки в суспільстві з урахуванням особливостей українського менталітету, а також політичного, економічного та соціального розвитку;

- положення, що на теренах Російської імперії через слабкий розвиток ліберального руху вимоги емансипації жінки підтримували здебільшого соціалістичні організації; парламентський шлях вирішення політичних, економічних, соціальних проблем був неможливим, і тому чимало жінок брали участь у революційних рухах за визволення всього українського народу;

- характеристику джерел права Російської та Австро-Угорської імперій, УНР, УРСР як нормативної основи юридичного механізму забезпечення прав жінки, в яких коло прав і обов'язків визначалося ширше порівняно з правами жінки в країнах Західної Європи;

- сучасне розуміння рівності, представлене різними підходами – соціалістичним (справедливість – це рівність), ліберальним (справедливість – свобода), консервативним (справедливість – це нерівність); основною тенденцією розвитку поняття рівності є поступове взаємопроникнення усіх підходів, спроба поєднати базові принципи свободи, рівності, справедливості у межах однієї концепції; суттєво поглиблено і розвинуто розуміння сутності поняття рівності чоловіків і жінок через різні її форми: рівність можливостей; рівність здібностей; рівність потреб; рівність інтересів;

- положення, що формальне закріплення прав жінки в українському законодавстві призвело

лише до зменшення, а не ліквідації розриву у фактичному суспільному становищі чоловіка та жінки, тому важливою є політика позитивних дій – застосування тимчасових заходів з метою створення сприятливих умов для певної категорії осіб на шкоду іншій категорії і у такий спосіб компенсування існуючої між ними фактичної нерівності;

набули подальшого розвитку:

– положення, що поряд із тенденцією універсалізації інституту прав людини спостерігалася тенденція диверсифікації, урізноманітнення конкретного змісту й обсягу прав людини, що виразно проявлялося стосовно прав жінки в Україні досліджуваного періоду: відбувалася боротьба за юридичне закріплення й інтерпретацію цих меж переважно у сфері цивільного, сімейного, трудового, господарського права;

– теза про необхідність не лише закріплення системи прав жінки в законодавстві, але й розроблення механізмів реалізації цих прав, а також використання всіх можливих засобів впливу на правову культуру і правову свідомість українського суспільства, підкреслено необхідність враховувати регіональні особливості і створювати регіональні системи захисту цих прав;

– аргументація представників різних політико-правових доктрин щодо першочерговості закріплення та конкретної моделі прав жінки у законодавчих актах; представники ліберального напрямку вбачали вирішення проблем жінок у наданні їм рівних з чоловіками можливостей для самовираження через користування всіма правами людини; представники соціал-демократичного напрямку, заперечуючи можливість досягнення рівності лише формально-юридичним закріпленням рівних прав без зміни економічних підвалин залежності жінок, пов'язували жіночу емансипацію з настанням соціалістичного ладу; представники консервативного – питання суспільно-правового становища жінок розглядали в дусі традиціоналізму, обмежуючись виключно приватною сферою (роль дружини, матері); представники націоналістичного напрямку вважали жінку повноправним суб'єктом правовідносин, яка має невідчужувані природні права, у тому числі право на саморозвиток;

– аргументація про переваги гендерно-чутливого підходу над патерналістським, що вимагає перегляду низки законодавчих положень з метою вироблення балансу прав та інтересів як жінок, так і чоловіків, що створюватиме необхідні умови більшої конкурентоспроможності жінок в усіх сферах суспільного життя.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки, практичні пропозиції можуть бути застосовані: *у науково-дослідницькій сфері* – для подальшого вивчення історії вітчизняної політико-правової думки, для створення цілісної картини розвитку правової системи України, для уточнення характеристики правосвідомості українського народу; *у правотворчій діяльності* – як теоретичний матеріал при опрацюванні і прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, що визначають правовий

статус жінок, спрямовані на забезпечення гендерної рівності; у *навчальному процесі* – при підготовці навчальної літератури, у викладанні навчальних курсів, у науково-дослідницькій роботі студентів.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації обговорювались на засіданнях кафедри теорії держави та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Основні положення роботи оприлюднювались на міжнародних науково-практичних конференціях «Методологічні проблеми правової науки» (Харків, 2003 р.), «Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії» (Тернопіль, 2011 р.), «Гендерна освіта в Україні: теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації» (Дніпропетровськ, 2011 р.) «Особистість. Суспільство. Право» (Полтава, 2012 р.), «Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина» (Полтава, 2012 р.), на Восьмому міжнародному «круглому столі» «Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)» (Львів, 2012 р.) та ін.

Публікації. Основні теоретичні положення й висновки, сформульовані в дослідженні, знайшли відображення у п'ятьох наукових статтях у фахових виданнях України, одній статті у науковому періодичному виданні іншої держави і тезах семи доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, містять дев'ять підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації – 193 сторінок, з них основного тексту – 166 сторінок, кількість використаних джерел – 260 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначаються її зв'язок з науковими планами та програмами, мета й завдання, об'єкт і предмет, методологія дослідження, новизна та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача в їх одержанні, відомості про апробацію результатів роботи, публікації, структуру й обсяг дисертації.

У **розділі 1 «Загальнотеоретичні засади дослідження прав жінки»** викладаються загальнотеоретичні та методологічні засади дослідження становлення і розвитку ідеї прав жінки в українській політико-правовій традиції кінця XIX – початку XX ст.

У **підрозділі 1.1. «Розвиток уявлень про права людини в західній політико-правовій думці XVIII – початку XIX ст.»** права людини розглядаються як можливості для задоволення потреб і інтересів людини, справедливо збалансовані з можливостями задоволення потреб та інтересів інших суб'єктів та усього суспільства. Таке збалансування можливе, коли вимоги певної міри свободи сумісні з принципом формальної рівності.

Продемонстровано, що у межах природно-правової доктрини було проголошено пріоритет

прав людини, сформульовано нові аспекти взаємовідносин між людиною та владою, здійснено суттєву зміну суспільної свідомості через акцентування уваги на автономії індивіда.

Порівняння процесів закріплення прав людини в Європі, США та в Україні дозволило дійти висновку, що західна правова думка, розвиваючись поступово, збагачувалась новими видами прав, а в Україні прогресивна інтелігенція, у зв'язку із суттєвими затримками політико-правового розвитку, була вимушена пропагувати і вимагати визнання, закріплення й захисту всіх поколінь прав людини одночасно. У цій ситуації важко було визначитись, якій групі прав слід віддати перевагу, що й спричинило певні теоретичні дискусії.

Досліджено співвідношення свободи і рівності як принципів, на яких засновані права людини. Протистояння цих принципів знайшло відображення у теоріях, які віддають перевагу або свободі (А. Сміт, Дж. С. Мілль, Б. Констан та ін.), або рівності (наприклад, Ж.-Ж. Руссо). Це питання має важливе значення для теорії прав жінки через поляризацію думок щодо того, чи повинна держава послаблювати соціальні нерівності, що неминуче виникають у стихії ринку.

Визначено, що у сфері реалізації прав людини, зокрема прав жінки, в Україні відбуваються як позитивні зміни (розширення переліку закріплених у законодавстві України прав людини; вдосконалення юридичних механізмів користування низкою громадянських та політичних прав; розширення можливостей звернення у разі порушення прав людини до суду, включаючи Європейський суд з прав людини тощо), так і негативні (явний регрес у стані реалізації економічних і соціальних прав; проблеми застосування норм міжнародного права з прав людини державними органами та судовими інстанціями і т. п.).

Логіко-понятійний ряд «рівність – справедливість – право – права людини – права жінки» зумовив зміст *підрозділу 1.2. «Категорія рівності як фундаментальна засада ідеї прав жінки»*, який присвячено аналізу становлення ідеї прав жінки у світовій політико-правовій думці крізь призму принципу рівності як одного з базових у понятті прав людини. Детально розглянуто погляди видатних представників/-ць західної політико-правової думки, які справили вплив на розвиток ідеї прав жінки в Україні. Акцентовано увагу на тих елементах їх концепцій, які є як продуктивними, так і контрпродуктивними з огляду на сучасні виклики з метою подальшого розвитку гендерної теорії та політико-правової практики.

У XV – першій половині XIX ст. сформувалися основні напрями сучасного феміністичного розуміння рівності чоловіків та жінок – соціалістичний, ліберальний, радикальний, консервативний. Проаналізовано особливості аргументації представників всіх течій сучасної феміністичної політико-правової думки та опонентів концепції рівності жінок і чоловіків. Продемонстровано, що незважаючи на суперечності, поступово відбувається значне взаємопроникнення різних теорій.

Поняття рівності як одного з базових елементів складу категорії прав жінки є надзвичайно

важливим, оскільки його розуміння залежить ефективність гендерної політики. Якщо термін «рівність» розуміти в традиціоналістському сенсі як «право бути рівною з чоловіком», то жінки опиняться у невідносному становищі через відмінності з чоловіками. Тому в сучасних умовах в Україні необхідно забезпечувати неідентичне ставлення до чоловіків та жінок. Прийнятною в цьому сенсі вбачається субстантивна модель, відповідно до якої для подолання нерівності необхідні спеціальні юридичні заходи з функцією правової компенсації («позитивні дії»).

В основу подальшого дослідження покладено розуміння рівності як базової цінності, що характеризується лише відносно певного поняття, події або ситуації: рівність можливостей, рівність досягнень, реалізація можливостей, нумерична (кількісна) рівність та ін. Суттєвим для визначення змісту рівності чоловіків та жінок вважається визначення понять юридичної (формальної) і фактичної рівності, рівності стартових можливостей.

У підрозділі 1.3. «Місце прав жінки у загальній концепції прав людини» охарактеризовано сучасні підходи до формулювання сутності прав людини – легістський, етичний, біологічний, психологічний, теологічний та інші. Зроблено наголос на такому визначенні прав жінки: це правові можливості, що мають певну специфіку, в тому числі стосовно втілення принципів рівності, справедливості і гендерної чутливості у розумінні й реалізації цих прав.

Доведено, що в XXI ст. при закріпленні та реалізації так званих «універсальних прав» доцільно враховувати особливості жінки як суб'єкта правовідносин, вимагати особливого гендерно-чутливого підходу.

Вивчено доцільність установа пільг для жінок як окремої категорії населення, що активно дискутується в західній політико-правовій думці представниками ліберального та соціалістичного спрямувань відповідно до гендерно-нейтрального й гендерно-чутливого підходів. Україна, в якій соціально-демократичні погляди традиційно мають більший вплив, пішла шляхом закріплення пільг для жінок, спираючись на прийняті ООН міжнародно-правові акти, орієнтовані на реалізацію підходу гендерної чутливості.

Наголошено, що формальне закріплення прав у чинному законодавстві не призвело до бажаного зменшення розриву у фактичному суспільному становищі чоловіків та жінок, тому важливою є політика запровадження «тимчасових спеціальних заходів» для досягнення фактичної рівності, а також гендерно-правова експертиза чинного законодавства і проектів нормативно-правових актів.

У розділі 2 «Проблеми правового забезпечення прав і свобод жінки в Україні кінця XIX – початку XX ст.» розглянуто тогочасний правовий статус жінки, виокремлено прогресивні тенденції правового закріплення прав жінки.

У підрозділі 2.1. «Законодавче регулювання прав і свобод жінки в Україні кінця XIX – початку XX ст.» проаналізовано основні джерела права в українських землях, що перебували в

складі Російської імперії у цей період – Повне Зібрання законів Російської імперії та Звід законів 1832 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1864 р., Статут про покарання 1864 р., Кримінальне уложення 1903 р., господарське законодавство, яке активно розвивалось в цей період, звичаєве право, яке ґрунтувалось на нормах Саксонського зерцала, права Хелмінського, Магдебурзького, права цісарського та Литовського статуту 1588 р.

Правовий статус жінки досліджуваного періоду залежав від певних факторів, у першу чергу від того, на яких саме землях вона проживала (правове регулювання кожної складової території Російської імперії продовжувало зберігати певну специфіку), в якій ролі вона виступала, до якого з чотирьох суспільних станів належала. Жінка спочатку перебувала під батьківською владою, а потім під владою чоловіка, отримуючи від батька, а потім чоловіка, всі права їх стану, підданство. Крім того, протягом всього імператорського періоду паралельно діяло законодавче (для городян) та звичаєве (для селян) право.

Розвиток законодавства Російської імперії зазначеного періоду, незважаючи на затримки та суперечливість, проходив у руслі закріплення загальнолюдських прав відповідно до загальносвітових тенденцій. Після 1860-х рр. суб'єктами цивільного права стали всі фізичні особи, але з певними застереженнями, які торкалися також жінок як окремої соціальної групи. Жінок почали допускати до служби в суспільних установах, і на початок ХХ ст. спостерігалась тенденція до покращання правового статусу жінок у трудовій сфері, особливо у таких царинах, як медицина, юриспруденція, телеграфні та банківські установи, архітектура.

На початку ХХ ст. ідея рівноправності статей була закріплена в законодавстві УНР (Закон УНР «Про вибори до Установчих зборів УНР» 1917 р., Закон «Про громадянство Української Народної Республіки» 1918 р., Конституція УНР 1918 р.), але положення цих актів не були втілені у життя.

В Україні радянського періоду правовий статус жінок суттєво змінився: було конституційно закріплено рівноправність чоловіка і жінки.

Аналіз джерел права, проведений у *підрозділі 2.2. «Проблеми правового забезпечення прав і свобод жінки в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст.: дискримінаційні положення законодавства та звичаєвого права»* демонструє, що з часу окупації в середині ХVІІ ст. більшої частини України Московією населення цих земель було включене до жорсткого патріархального порядку із усталеною традицією приниження жінок. Обмеженими залишалися право особи на пересування, цивільна дієздатність жінок, майнові права, право спадкування. Загалом для жінок залишалися закритими більшість сфер діяльності.

Доля західних українських земель була пов'язана з Австро-Угорською імперією, де правове становище жінок визначалося нормами Конституції Австрії 1861 р., Загального цивільного уложення Австрійської імперії 1811 р., Угорського кримінального уложення про злочини і

проступки 1879 р., Австрійського статуту цивільного судочинства 1895 р. та іншими актами. Відповідно до цих норм право обирати і бути обраним мали лише громадяни чоловічої статі. Дружина без доручення чоловіка не мала права брати участь у будь-якому правочині, що виправдовувалося необхідністю забезпечення економічної стабільності сім'ї. Але такий правовий режим виходив з презумпції добропорядності чоловіка, що не завжди відповідало дійсності. При цьому самовільне розірвання шлюбу подружжям будь-яким шляхом заборонялось навіть за взаємної згоди.

У Радянській Україні фактичне недопущення жінок до прийняття політичних рішень, відсутність умов для поєднання жінками материнства та праці за наймом, інші проблеми ускладнювали для жінок можливість користування проголошеними правами, що здебільшого залишилися декларацією.

У розділі 3 «Основні напрямки розвитку ідеї прав жінки в політико-правовій думці України (кінець XIX – початок XX ст.)» доведено, що через бездержавність української нації питання прав жінок на українських землях (як у складі Австро-Угорської, так і Російської імперії) у досліджуваній період більшістю політично активних українок і українців розглядалося як другорядне, поступаючись питанню національно-визвольної боротьби. Це справляло вплив на політико-правовий статус жінок в Україні, певним чином гальмуючи розповсюдження феміністичної ідеології.

У підрозділі 3.1. «Ліберально-демократичний напрям ідеології прав жінки» дисертантка виходить із розуміння лібералізму як політичної та ідеологічної течії, яка об'єднувала прихильників парламентаризму, політичних і економічних свобод, ідеї юридичної рівності людей, невідчужуваності природних прав людини, абсолютної цінності людської особистості тощо. Саме у ліберальному світогляді сформувалася чутливість до різноманітності людських індивідуальностей, було обґрунтовано необхідність закріплення в законодавстві прав і свобод людини, що вважались критерієм оцінки законів. Ці висновки дали підстави для віднесення певних представників української політико-правової думки саме до цієї течії: М. Драгоманова, М. Грушевського, Н. Кобринську, О. Кобилянську. Названі діячі бачили вирішення проблем жінок у наданні їм рівних з чоловіками можливостей для самовираження шляхом користування всіма правами людини. Незважаючи на спільну вихідну позицію, підходи мали суттєві відмінності: якщо для М. Драгоманова і М. Грушевського питання прав жінок було важливим, але не було першорядним, то для Н. Кобринської і О. Кобилянської воно було значущим: вони окремо теоретично вивчали його, докладали чимало зусиль у практичній площині – брали участь у створенні організованого жіночого руху, приділяли значну увагу популяризації ідеї жіночої емансипації. Серед представників ліберальної течії політико-правової думки в Україні найглибше аналізувала проблему здобуття жінками прав Н. Кобринська. Саме вона була першою і, на жаль,

довгий час чи не єдиною в Україні людиною, яка розуміла, що жіноче питання має самостійне значення і його слід вирішувати окремо від розв'язання соціальних або національних проблем. Н. Кобринська пішла значно далі у розумінні проблеми статусу жінок порівняно зі своїми сучасниками і сучасницями: вона намагалася привернути увагу до того, що жінці не знайшлося місця у жодній філософській системі, а тому вона «залишилася поза поняттями, які описують існуючі суспільні структури». Суспільство, за Н. Кобринською, мусить створити нову шкалу цінностей і виробити нове розуміння поняття сили та влади.

У підрозділі 3.2. «Соціал-демократичний підхід до трактування прав жінки» зазначено, що у соціалістичній моделі головне – формування правового статусу особи як клітинки суспільного організму; права і свободи – похідні із суспільних інтересів, їх реалізація залежить від класових інтересів і ґрунтується на колективній власності. Ідея соціалізму як складова колективістської концепції гарантій прав і свобод людини і громадянина характеризується двома факторами: 1) для реалізації людиною своїх прав і свобод недостатньо їх правового закріплення; 2) основою реалізації людиною своїх прав і свобод є матеріальні засоби, як особисті, так суспільні й державні. Саме цими принципами визначались підходи до вирішення проблеми прав жінок чільних представників соціально-демократичної течії української політико-правової думки.

Дослідженню підходів до вирішення питання прав жінки представниками націоналістичної течії української політико-правової думки присвячено підрозділ 3.3. «Права жінки в націоналістичній політико-правовій ідеології». В українській політичній термінології кінця XIX ст. поняття націоналізму тотожне з патріотизмом; перед Першою світовою війною та під час визвольної боротьби під націоналізмом розуміли самостійництво, а у 20-х роках виникла вже власне націоналістична течія, відома як «інтегральний націоналізм». Визначними представниками націоналістичної течії української політико-правової думки були Ю. Бачинський, М. Міхновський, Д. Донцов.

М. Міхновський, як юрист, привніс в українську політичну думку розуміння національних прав як загальнолюдських; ця легітимістична основа його концепції невідома пізнішому націоналізму, байдужому до конституційно-правових аргументів. Для М. Міхновського національне звільнення не було самоціллю: суверенна Україна необхідна для створення умов індивідуального розвитку кожного громадянина незалежно від статі, жінки і чоловіки однаковою мірою мають користуватися усіма правами, тому у питанні прав жінки його позиція була ліберальною.

Наступний етап розвитку націоналістичної ідеології в Україні (після Першої світової війни) пов'язаний з ім'ям Д. Донцова, філософські витоки позиції якого лежать у авторитарних волонтаристичних, ірраціональних та віталістичних напрямках європейської думки кінця XIX – початку XX ст., які він адаптував до українського минулого та сучасності. Д. Донцов розглядав

жінок як засіб досягнення власної омріяної мети: утвердження незалежної Української держави. Жінка – лише помічниця чоловіка в його змаганнях, її роль другорядна і підпорядкована. Високо цінується або жінка як біологічна істота, що виконує репродуктивні функції, забезпечуючи відтворення нації, або жінка, яка проявляє маскуліні характеристики: мужність, витривалість, рішучість, хоробрість, примус, агресивність. Жінка користується повагою, але лише за умови, що вона виконує визначені функції (як, до речі, і чоловік), тобто вона позбавлена волі обирати свої переконання і життєвий шлях.

У підрозділі 3.4. «Консервативне трактування прав жінки в політико-правовій ідеології» реконструйовано політико-правові погляди В. Липинського на питання прав жінки. Погляди В. Липинського продукували відродження етично-моральних цінностей та культу почуттів, героїзації. Але в «героїчній» історії жінці патріархального світу немає місця, власне, це місце є, але не «героя», а його матері або дружини. Це класичний біодетермінізм: роль жінки визначена її біологічним, природним призначенням, а чоловік виступає як суб'єкт, що може обирати роль, тобто творити себе сам. Дихотомії людина/природа та людина/суспільство, на яких побудовано погляди В. Липинського, визначили його розуміння місця жінки й чоловіка в суспільстві: «жінка-як-природна-істота» і «чоловік-як-суспільна-істота».

У своїх розмислах В. Липинський спирається на класичні консервативні цінності: родина, стан, клас. Простежено ще одну базову патріархальну дихотомію у його міркуваннях: поділ суспільних сфер на приватну (де жінці й місце) та публічну (куди жінці зась). Про рівність не може бути й мови – жінка може бути господинею не поряд з чоловіком, а лише за його відсутності; вона – лише замісник; її місце однозначно й безумовно другорядне і підпорядковане. Елітаризм, пошана до аристократії ґрунтуються на пошані до традицій, що неминуче призводить до бажання законсервувати усталені соціальні ролі, репродуктором яких є традиційна сім'я з розподілом ролей між чоловіком і жінкою. Жінки, за В. Липинським, не можуть мати інтереси, відмінні від інтересів свого народу, стану або класу. Такий підхід, по-перше, унеможливує постановку питання про суспільно-правовий статус жінки, осібний від питань національних та класових; по-друге, ще раз окреслює жіночу сферу як виключно приватну, тобто звужує можливість використання публічно-правових механізмів впливу на суспільні відносини.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, яке полягає у порівняльній історико-правовій характеристиці ідеї прав жінки крізь призму принципів

рівності і справедливості, що втілена у працях представників української політико-правової думки другої половини XIX – початку XX ст., встановленні співвідношення цих надбань з досягненнями світової політико-правової думки та розвитком правового регулювання статусу жінки як фактора, що детермінував еволюцію розуміння прав жінки в Україні.

Основні наукові й практичні результати дослідження:

1. Права жінки становлять собою правові можливості, що мають певну специфіку, в тому числі щодо втілення принципів рівності, справедливості і гендерно-чутливого підходу до їх розуміння та реалізації.

2. Поряд із тенденцією універсалізації інституту прав людини має місце тенденція диверсифікації, урізноманітнення конкретного змісту й обсягу прав людини, що особливо яскраво проявляється стосовно прав жінки: відбувається боротьба саме за межі прав людини, насамперед за юридичне закріплення та юридичну інтерпретацію цих меж. Однак слід враховувати регіональні особливості і створювати регіональні системи захисту цих прав.

3. Вирішальним етапом розвитку прав людини були буржуазно-демократичні революції XVII – XVIII ст., які висунули принципи свободи і формальної рівності, які стали основою універсальності прав людини. Філософське, політичне та юридичне обґрунтування прав людини склалося в межах природно-правової доктрини, але протягом XVII – XIX ст. розуміння прав людини залишалось досить обмеженим (жінки були виключені). На Заході Європи теорія прав людини, розвиваючись поступово, збагачувалась новими видами прав, а в Україні наприкінці XIX ст. через певне сповільнення політико-правового розвитку передова інтелігенція була вимушена пропагувати і вимагати визнання, закріплення та захисту всіх поколінь прав людини одночасно.

4. В Англії та США домінували ліберальні феміністські організації жінок середнього класу, а у більшості європейських країн (і в Україні) головну роль у боротьбі за право голосу для жінок відігравав соціалістичний рух. На теренах Російської імперії лібералізм не був розвинений, тож подібні вимоги підтримувалися здебільшого соціалістичними організаціями. Парламентський шлях до вирішення політичних, економічних, соціальних проблем був закритий, і тому значна частина жінок почала брати участь у революційних рухах за визволення всього народу.

5. Формальне закріплення прав жінки у чинному законодавстві призвело лише до зменшення, але не ліквідації розриву у фактичному суспільному становищі чоловіків та жінок. Тому важливою є політика позитивних дій – застосування тимчасових заходів з метою створення сприятливих умов для певної категорії осіб на шкоду іншій категорії і у такий спосіб компенсування існуючої між ними фактичної нерівності.

6. Сучасне розуміння рівності представлено різними підходами – соціалістичним (справедливість – це рівність), ліберальним (справедливість – свобода), консервативним (справедливість – це нерівність). Основною тенденцією розвитку поняття рівності є поступове

взаємопроникнення усіх підходів, спроба поєднати ці базові принципи (свобода, рівність, справедливість) у межах однієї концепції. Суттєво поглибилось і розвинулось розуміння сутності поняття рівності чоловіків і жінок, дослідниками виділено різні її форми: рівність можливостей; рівність здібностей; рівність потреб; рівність інтересів.

7. Наприкінці XIX – на початку XX ст. права жінок, які проживали на українських землях як під владою Російської, так і Австрійської імперії, були певним чином обмежені, хоча й відбувалися позитивні зміни в напрямі їх закріплення і гарантування в усіх сферах правового регулювання.

8. Під час революційних потрясінь уряди УНР та ЗУНР формально закріпили рівність прав чоловіків і жінок, але не розвинули законодавчо цю категорію, не закріпили механізми реалізації тощо. Поступово з обговорення взагалі зникають усі питання, крім національного та соціального, що демонструє аналіз партійних документів, листівок, брошур, листування, спогадів та мемуарів учасників подій. Лише соціалістичні партії продовжували проголошувати рівноправність чоловіків та жінок.

9. Історично склалося так, що в Україні досліджуваного періоду питання прав жінки на практиці намагалися вирішити в руслі пропозицій соціалістів. За радянських часів правовий статус жінок суттєво змінився: було конституційно закріплено рівноправність чоловіка і жінки, але фактичне недопущення жінок до прийняття політичних рішень, відсутність умов для поєднання жінками материнства та праці за наймом, інші проблеми ускладнювали для жінок можливість користуватися проголошеними правами, що здебільшого залишалися декларацією.

10. Питання надання жінкам політичних прав представниками всіх політичних напрямів в Україні вирішувалося позитивно, про що свідчать партійні документи (програми, статuti), проекти Конституцій України та інших законодавчих актів, нормативні акти, прийняті українськими урядами. При цьому для представників політико-правової думки України питання прав жінок не було першорядним, головним (виняток – Н. Кобринська і невелике коло її прибічниць).

11. М. Драгоманов, М. Грушевський, Н. Кобринська, О. Кобилянська, як представники ліберальної політико-правової думки, вбачали вирішення проблем жінок у наданні їм рівних з чоловіками можливостей для самовираження через користування всіма правами людини. О. Кобилянська розуміла права жінки як право на негативну свободу – невтручання в сферу особистої свободи, вона пов'язувала вирішення жіночого питання з досягненням юридичної рівності, особливо підкреслюючи першочерговість закріплення права жінок на освіту, на оплачувану працю, обирати і бути обраними у представницькі органи влади. Незважаючи на однакову вихідну позицію, для М. Драгоманова і М. Грушевського питання прав жінки було другорядним на відміну від Н. Кобринської і О. Кобилянської, які брали участь у створенні організованого жіночого руху, популяризації ідеї жіночої емансипації. Найглибший аналіз проблеми прав жінки ми зустрічаємо у Н. Кобринської, яка була першою і, на жаль, тривалий час чи не єдиною в Україні, яка розуміла, що

жіноче питання – це окрема проблема, яка не вирішиться одночасно з розв'язанням соціальних або національних питань.

12. Досягнення рівності чоловіків і жінок представники вітчизняної соціал-демократичної політико-правової думки (І. Франко, Леся Українка, М. Павлик та ін.) пов'язували з настанням соціалістичного ладу, заперечуючи можливість досягнення рівності лише формально-юридичним закріпленням рівних прав та можливостей без зміни економічних підвалин залежності жінок. Залежність жінки від чоловіка вони пояснювали економічними чинниками: саме капіталізм, на їх думку, надавши можливість жінці заробляти, спровокував емансипаційний рух і вплинув на зміни у сімейних відносинах. Вони критикували ставлення церкви до жінки, вбачаючи вирішення питання у секуляризації, виступали за світський характер шлюбів, не відкидаючи можливість розлучення, за суспільне виховання дітей.

13. Націоналістичні підходи М. Міхновського та Д. Донцова до питання прав жінки суттєво відрізняються. Для М. Міхновського суверенна Україна – засіб закріплення і реалізації прав людини, для Д. Донцова – держава є мета, а людина – засіб; М. Міхновський жінку розглядає як людину, яка має невідчужувані природні права, тобто в ліберальному дусі.

14. В. Липинський як представник консервативного напрямку українського політико-правового руху суспільно-правовий статус жінок досліджує у дусі традиціоналізму, обмежуючись виключно приватною сферою (роль дружини, матері). В. Липинський відкидає запропоновані лібералами механізми зміни статусу жінок. Питання суспільно-правового статусу жінок В. Липинський осмислює в категоріях традиціоналізму та біодетермінізму, пропонуючи жінкам пошану замість рівності.

15. Вирішення проблеми прав жінок в Україні осмислювалося у тих самих напрямках, що і в інших європейських країнах: соціалістичному, ліберальному, націоналістичному, консервативному. Хоча представники української політико-правової думки не виробили цілісної доктрини прав людини, зокрема прав жінки, вони творчо підійшли до розв'язання питання суспільно-правового статусу жінок в Україні з урахуванням особливостей політичного, економічного, соціального, релігійного розвитку українського суспільства. Через об'єктивні причини історичного, політичного, економічного характеру в Україні найвпливовішим виявився саме соціалістичний напрям політико-правової думки, і тому саме в межах цього розуміння жіноче питання вирішувалося у ХХ ст. З огляду на ці обставини можна прогнозувати, що і надалі в Україні переважатиме соціал-демократичний напрямок, але з урахуванням надбань світової ліберальної думки та практики.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Мягких Г. О. Права жінки очима українського інтелектуального жіноцтва (кінець XIX – початок XX ст.). *Вісник Академії правових наук України*. 2005. № 2 (41). С. 219–225.
2. Мягких Г. О. Ідея прав жінки в ліберально-демократичній думці України кінця XIX – початку XX ст. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2 (45). С. 233–237.
3. Мягких Г. О. Майнові та особисті немайнові права жінки в українських землях другої половини XIX – початку XX ст. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. №3 (50). С. 86–94.
4. Мягких Г. О. Принцип гендерної рівності в системі цінностей права. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Одеса, 2008. Вип. 40. С. 172–178.
5. Мягких А. Иван Франко: социал-демократическое трактование прав женщины в Украине конца XIX – начала XX века. *Международный научно-практический журнал «Legea si Viata» (Молдова)*. 2016. № 3/3. С. 33–37.
6. Мягких Г. О. Юридична природа гендера. *Методологічні проблеми правової науки: матер. міжнар. наук. конф.* (Харків, 13-14 груд. 2002 р.). Харків: Право, 2003. С. 385–386.
7. Мягких Г. О. Недержавні жіночі організації як чинник формування громадянського суспільства в Україні. *Сучасні проблеми юридичної науки: стан і перспективи розвитку: тези доп. та наук. повідом. учасників наук. конф. молодих учених та здобувачів / за ред. М. І. Панова*. Харків, 2005. С. 24–26.
8. Мягких Г. Принцип рівноправності чоловіків та жінок у західній традиції політико-правової думки: історичний аспект. *Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 27–29 квітня 2011р.). Київ. 2011. С. 348–352.
9. Мягких Г. О. Гендерна рівність як гарантія захисту прав людини. *Гендерна освіта в Україні: теоретичні та праксеологічні аспекти реалізації*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 24 листопада 2011 р.). Дніпропетровськ, 2012. С. 80–85.
10. Мягких Г. О. Ідея рівноправності чоловіків і жінок у працях М. Грушевського. *Особистість. Суспільство. Право* : зб. наук. статей та тез наук. повідом. за матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-річчю Полтавського юридичного інституту (Полтава, 15 березня 2012 р.): у 2 ч. Ч. 1. Харків, 2012. С. 146–149.
11. Мягких Г. О. М. Міхновський: ідея прав жінки в українському націоналізмі доби самостійництва. *Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина* : зб. наук. тез та наук. повідом. за матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 23 листопада 2012 р.). Ч. 1. Харків, 2012. С. 291–294.
12. Мягких Г. О. В'ячеслав Липинський: український консерватизм і питання прав жінки. *Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті

учасників Восьмого міжнар. «круглого столу» (м. Львів, 7–8 грудня 2012 р.). Львів: Галицький друкар, 2013. С. 300–307.

АНОТАЦІЯ

Мягких Г. О. Ідея прав жінки в політико-правовій думці України кінця XIX – початку XX століття. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2017.

Проведено порівняльний історико-правовий аналіз ідеї прав жінки крізь призму принципів рівності та справедливості, що втілена у працях представників української політико-правової думки другої половини XIX – початку XX ст., визначено співвідношення цих надбань з досягненнями світової політико-правової думки та розвитком правового регулювання статусу жінок як фактора, що детермінував еволюцію розуміння прав жінки в Україні.

Визначено поняття прав жінки як правових можливостей, що мають певну специфіку, в тому числі стосовно втілення принципів рівності, справедливості і гендерно-чутливого підходу до розуміння й реалізації цих прав. На підставі комплексного аналізу доведено, що представники української політико-правової думки не виробили цілісної доктрини прав людини, зокрема прав жінки, але творчо підійшли до розв'язання цього питання з урахуванням особливостей розвитку українського суспільства. Через об'єктивні причини в Україні найвпливовішим виявився саме соціалістичний напрямок політико-правової думки, і тому саме у його межах питання прав жінки вирішувалося в XX ст. Аргументовано необхідність і доцільність зміщення акценту з узагальненої концепції жінки у бік гендерної концепції, визнання того, що вся структура суспільства і всі відносини між чоловіками та жінками підлягають кардинальному перегляду.

Ключові слова: права людини, права жінки, правовий статус жінок, лібералізм, соціалізм, націоналізм, консерватизм, гендерно-чутливий підхід, позитивні дії.

АННОТАЦИЯ

Мягких А. А. Идея прав женщины в политико-правовой мысли Украины конца XIX – начала XX века. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности

12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2017.

Проведен сравнительный историко-правовой анализ идеи прав женщины сквозь призму принципов равенства и справедливости, воплощенной в трудах представителей украинской политико-правовой мысли второй половины XIX – начала XX в., определено соотношение этих работ с достижениями мировой политико-правовой мысли и развитием правового регулирования статуса женщин как фактора, который детерминировал эволюцию понимания прав женщины в Украине.

Определено понятие прав женщины как правовых возможностей, что имеют определенную специфику, в том числе относительно реализации принципов равенства, справедливости и гендерно-чувствительного подхода к пониманию и реализации этих прав.

На основании комплексного анализа доказано, что представители украинской политико-правовой мысли не выработали целостной доктрины прав человека, в частности прав женщины, но они творчески подошли к решению этого вопроса с учетом особенностей развития украинского общества. По объективным причинам в Украине наиболее влиятельным оказалось именно социалистическое направление политико-правовой мысли, и поэтому именно в его рамках решался вопрос прав женщины в XX в. Формальное закрепление прав привело лишь к уменьшению, но не ликвидации разрыва в фактическом положении мужчин и женщин, поэтому обосновывается необходимость осуществления политики позитивных действий. Аргументируется целесообразность смещения акцента с обобщенной концепции женщины в сторону гендерной концепции, признание того факта, что вся структура общества и все отношения между мужчинами и женщинами подлежат кардинальному пересмотру.

Ключевые слова: права человека, права женщины, правовой статус женщин, либерализм, социализм, национализм, консерватизм, гендерно-чувствительный подход, положительные действия.

SUMMARY

Miagkykh G. O. interpretation of women's rights in Ukraine late XIX - early XX century. – Manuscript copyright.

The Dissertation for obtaining Candidate of Juridical Sciences degree, speciality 12.00.01 – theory and history of state and law; history of political and law studies. – Yaroslav Mudryi National Law

University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The paper presents a comprehensive historical and legal analysis of the idea of women's rights in the light of equality and justice principles, which is reflected in the representatives' works of Ukrainian political and legal thought in the second half of XIX - early XX century, also it defines the relation of these works with the achievements of world political and legal thought and the development of legal regulation of the status of women as a factor, which determined the evolution of understanding of women's rights in Ukraine.

The author has defined the concept of women's rights as the legal opportunities that have certain specificity, including implementation of equality and justice principles, as well as gender sensitive approach to understanding and realization of these rights. The evolution of women's legal status in the late XIX - early XX century in the Ukrainian lands is analyzed both under the authority of the Russian and Austro-Hungarian Empire as well as during the Ukrainian People's Republic, the West Ukrainian People's Republic and during the Soviet era.

On the basis of complex analysis it is proved that the representatives of Ukrainian political and legal thought has not developed a holistic doctrine of human rights, particularly women's rights, but they have a creative approach to this issue, taking into account features of development of the Ukrainian society. Due to objective reasons it turned out that the most influential direction of political and legal thought in Ukraine was socialist direction, and therefore exactly within the direction a question of women's rights in the twentieth century was being solved.

Formal confirmation of rights led only to a decrease, and not to a liquidation of the gaps in the actual position of men and women. Thus the author has substantiated the need for positive action policy implementation.

The author proves that in the future social-democratic tendency will prevail in Ukraine, but considering the achievements of world liberal thought and practice. The necessity and appropriateness of a shift from the generalized concept of women in the direction of gender concept is reasoned. The author also reasoned recognition of the fact that the whole structure of society and all relationships between men and women should be completely revised.

The bourgeois-democratic revolution XVII – XVIII were the crucial step to the development of human rights. They advanced the principles of freedom and formal equality which became the basis of the universality of human rights. The philosophical, political and legal justification of human rights prevailing within the natural law doctrine during the XVII - XIX centuries. Understanding of human rights remained very limited (women were excluded).

Issue on women's rights in Ukraine is comprehended in the same areas as in other European countries – socialist, liberal, nationalist, conservative. Although representatives of the Ukrainian political and legal thought have not developed a coherent doctrine of human rights, particularly the rights of

women, they came to creatively solve issues of social and legal status of women in Ukraine allowing for the political, economic, social and religious development of Ukrainian society. Due to objective reasons historical, political, economic trends in Ukraine it was the most influential socialist policies and legal thought, and therefore it is within this understanding of the woman question was decided in the twentieth century. These circumstances can predict that Ukraine will continue to dominate social democratic direction, but with the advances of liberal thought and practice.

Keywords: human rights, women's rights legal status of women, liberalism, socialism, nationalism, conservatism, gender sensitive approach, positive action.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент
Уварова О.О.

Підписано до друку 27.03.2017 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.
Ум. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. №

Друкарня
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77